

Абзалбекова Марал Тлеугабыловнаның
«Қылмыстық процестегі сот шешімдерінің негізділігі және
уәжділігі» тақырыбындағы «6D030100 – «Құқықтану» мамандығы
бойынша философия докторы (PhD) ғылыми дәрежесін алу үшін
дайындаған диссертациялық жұмысына

ПІКІР

Диссертациялық жұмыс қылмыстық процестегі сот актілерінің негізділігі мен уәжділігі мәселелерін кешенді зерттеуге арналған және қазіргі құқық қолдану тәжірибесі үшін өзекті ғылыми бағыттардың бірі болып табылады. Зерттеу тақырыбы сот төрелігінің сапасын арттыру, сот шешімдерінің ашықтығы мен түсініктілігін қамтамасыз ету, сондай-ақ тараптардың құқықтарын тиімді қорғау қажеттілігімен тікелей байланысты.

Жұмыстың өзектілігі қазіргі кезеңдегі сот практикасының дамуымен, әсіресе сот актілерінің сапасына қойылатын талаптардың күшеюімен айқындалады. Автор қылмыстық іс жүргізу шеңберінде «негізділік» пен «уәжділік» ұғымдарының мазмұнын терең талдап, олардың құқықтық табиғатын ашуға және тәжірибеде қолдану ерекшеліктерін айқындауға ұмтылған. Бұл бағыттағы зерттеулердің жеткіліксіздігі мен аталған ұғымдардың нақты ажыратылмауы диссертация тақырыбының ғылыми және практикалық маңыздылығын арттыра түседі.

Диссертациялық жұмыс теориялық және эмпириялық тәсілдердің үйлесімді қолданылуымен ерекшеленеді. Автордың сот актілерін талдауға арналған әдіснамалық құралдарды енгізуі, сондай-ақ нақты статистикалық деректерге сүйене отырып қорытындылар жасауы зерттеудің ғылыми негізділігін күшейтеді. Сонымен қатар, ұсынылған тұжырымдар мен практикалық ұсыныстар сот қызметін жетілдіруге және құқық қолдану практикасын біріздендіруге бағытталған.

Жалпы алғанда, диссертацияның кіріспе бөлімі зерттеу тақырыбының өзектілігін, мақсаты мен міндеттерін, ғылыми жаңалығы мен практикалық маңызын толық әрі жүйелі түрде ашып көрсетеді, бұл жұмыстың жоғары ғылыми деңгейде орындалғанын айғақтайды.

Автор диссертацияның бірінші бөлімінде сот шешімдерінің негізділігі мен уәжділігінің конституциялық, халықаралық және доктриналық негіздерін жан-жақты талдап, халықаралық құқық нормалары мен Еуропалық сот практикасына сүйенген ғылыми құнды тұжырымдар жасаған, екінші бөлімінде Қазақстан Республикасының сот тәжірибесіне кешенді эмпириялық талдау жүргізіп, сот актілерінің сапасына қатысты нақты статистикалық және мазмұндық қорытындылар арқылы жұмыстың практикалық маңыздылығын арттырған, ал үшінші бөлімінде қылмыстық-процестік заңнаманы жетілдіру, Жоғарғы Соттың нормативтік қаулыларын жаңарту және индикаторлық бағалау жүйесін енгізу жөніндегі ғылыми әрі практикалық тұрғыдан негізделген ұсыныстар ұсынған.

логикалық жүйеленген және қылмыстық сот ісін жүргізу саласындағы өзекті мәселелерді шешуге бағытталғанын атап өткен жөн.

Ең алдымен, автордың «негізділік» пен «уәжділік» ұғымдарын концептуалдық тұрғыда ажыратуы жұмыстың іргелі теориялық жаңалығы ретінде бағаланады. Негізділікті дәлелдемелердің жеткіліктілігі мен құқық нормаларына сәйкестігі арқылы, ал уәжділікті сот шешімін логикалық әрі дәйекті түрде түсіндіру міндеті ретінде қарастыруы аталған категориялардың мазмұнын нақтылап, олардың құқық қолдану тәжірибесіндегі рөлін айқындайды. Осы ұғымдарға қатысты өлшем-критерийлердің жүйеленуі оларды практикалық бағалау құралына айналдыруға мүмкіндік береді.

Ұсынылған әдістеме сот шешімдерінің сапасын сандық тұрғыда бағалауға арналған әмбебап құрал ретінде ғылыми және практикалық қызығушылық тудырады.

Автор ұсынған Қылмыстық-процестік кодекске өзгерістер енгізу жөніндегі заңнамалық бастамалар да ғылыми тұрғыдан негізделген әрі практикалық тұрғыдан маңызды. Атап айтқанда, 31, 388, 395–397-баптарға «шешімнің уәжділігі» ұғымын және оны сақтамаудың процессуалдық салдарын енгізу туралы нақты редакциялық ұсыныстар сот шешімдерінің сапасына қойылатын талаптарды күшейтуге бағытталған.

Сондай-ақ, IRAC тәсіліне бейімделген сот актісінің модельдік құрылымының ұсынылуы жұмыстың практикалық құндылығын арттырады. Төрт бөлімнен тұратын бұл үлгінің (іс мән-жайы, қолданылатын құқық, дәлелдемелер мен қарсы уәждерді талдау, қорытынды) пилоттық апробация нәтижесінде уәжділік индексінің 1,38-ден 1,71-ге өсуі оның тиімділігін көрсетеді. Бұл ұсыныстың Жоғарғы Соттың әдістемелік ұсынымдарына енгізілу мүмкіндігі оның қолданбалы әлеуетін айқындайды.

Бұдан бөлек, сот актілерінің сапасын мониторингтеуге арналған КРІ-жүйенің және «уәжділік индексі», «қарсы уәжге жауап көрсеткіші», «апелляцияда күшінде қалу үлесі» сияқты метрикалардан тұратын бағалау матрицасының әзірленуі сот қызметін цифрландыру және басқару тиімділігін арттыру бағытындағы маңызды қадам болып табылады. Осыған байланысты Жоғарғы Сот жанынан сапаны тұрақты түрде сараптайтын арнайы бөлімше құру жөніндегі ұсыныс та орынды деп бағаланады.

Сонымен қатар, судьялар, прокурорлар және қорғаушылар үшін құзыреттілікке негізделген оқу стандарттарының әзірленуі, оның ішінде сот шешімін жазу техникасы, дәлелдемелерді бағалау, адам құқықтары және сот риторикасы бойынша модульдердің енгізілуі кәсіби даярлық сапасын арттыруға бағытталған маңызды бастама болып табылады. Ұсынылған тәлімгерлік институты мен үздіксіз кәсіби даму (CLE) жүйесі құқық қолдану субъектілерінің біліктілігін жүйелі түрде жетілдіруге мүмкіндік береді.

Жалпы алғанда, диссертацияда ұсынылған ғылыми нәтижелер теориялық жаңалық, әдіснамалық негізділік және практикалық бағыттылықтың үйлесімділігін көрсетеді және қылмыстық процестегі сот актілерінің негізділігі мен уәжділігін қамтамасыз ету тетіктерін жетілдіруге елеулі үлес қосады.

Диссертациялық зерттеу тақырыбының өзектілігі қазіргі қылмыстық сот ісін жүргізу жүйесінде сот актілерінің сапасына қойылатын талаптардың артуымен, сондай-ақ сот төрелігінің әділдігі мен ашықтығын қамтамасыз ету қажеттілігімен тікелей байланысты. Қазіргі таңда сот шешімдерінің негізділігі мен уәжділігі тек құқықтық талап қана емес, сонымен қатар азаматтардың сотқа деген сенімінің негізгі көрсеткіштерінің бірі болып отыр. Алайда құқық қолдану тәжірибесінде бұл ұғымдардың мазмұны жеткілікті деңгейде нақтыланбаған, ал сот актілерінде тараптардың уәждеріне толық әрі дәйекті жауап бермеу жағдайлары жиі кездеседі.

Диссертациялық жұмыстың практикалық маңыздылығы сот тәжірибесіне кешенді эмпириялық талдау жүргізу арқылы сот актілерінің сапасын арттыруға бағытталған нақты статистикалық және мазмұндық қорытындылар жасаудан, сондай-ақ қылмыстық-процестік заңнаманы жетілдіру, Жоғарғы Соттың нормативтік қаулыларын жаңарту және сот шешімдерін бағалаудың индикаторлық жүйесін енгізу жөніндегі ғылыми негізделген ұсыныстар әзірлеуден көрініс табады.

Диссертациялық зерттеудің практикалық маңызы ұсынылған ғылыми нәтижелердің құқық қолдану тәжірибесіне тікелей енгізілу мүмкіндігімен айқындалады. Атап айтқанда, сот актілерінің құрылымын жетілдіруге арналған модельдік тәсілдер, уәжділік деңгейін бағалайтын критерийлер жүйесі, сондай-ақ КРІ және метрикалық көрсеткіштер сот шешімдерінің сапасын арттыруға бағытталған нақты құралдар ретінде пайдаланылуы мүмкін. Сонымен қатар, Қылмыстық-процестік кодекске енгізу ұсынылған өзгерістер сот актілерінің уәжділігіне қойылатын талаптарды күшейтіп, апелляциялық және кассациялық сатылардағы қателіктерді азайтуға ықпал етеді.

Бұдан бөлек, зерттеу нәтижелерін судьялар, прокурорлар және қорғаушыларды даярлау мен олардың біліктілігін арттыру жүйесінде қолдану мүмкіндігі жоғары. Ұсынылған әдістемелік ұсынымдар мен оқу модульдері сот шешімдерін дайындау сапасын жақсартуға, дәлелдемелерді бағалау мәдениетін дамытуға және жалпы сот практикасын біріздендіруге септігін тигізеді. Осы тұрғыдан алғанда, диссертацияның нәтижелері тек теориялық емес, сонымен қатар айқын қолданбалы сипатқа ие.

Жоғарыда айтылғандарды негізге ала отырып, Абзалбекова Марал Тлеугабыловнаның «Қылмыстық процестегі сот шешімдерінің негізділігі және уәжділігі» тақырыбындағы, «6D030100 – «Құқықтану» мамандығы бойынша философия докторы (PhD) дәрежесін алу үшін ұсынылған диссертациялық жұмысы жария қорғауға жіберіледі.

Ғылыми консультант:

І.Жансүгіров атындағы

Жетісу университетінің, PhD докторы

қауымдастырылған профессор

